

تاریخ دریافت مقاله: ۸۱/۱۲/۱۱

بررسی مقاله: ۸۲/۱/۳۱

پذیرش مقاله: ۸۲/۱/۱۴

مجله علوم تربیتی و روانشناسی

دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱۳۸۲

دوره سوم، سال دهم، شماره‌های ۳ و ۴

صص: ۹۱-۱۱۲

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی پس از انقلاب اسلامی ایران

دکتر محمدرضا داورپناه*

چکیده

در این پژوهش با استفاده از روش کتابسنجی وضعیت کلی کتابهای مترجم بر اساس متغیرهایی نظیر: موضوع، زبان، نویسنده، کشور محل نشر، نوع فعالیت و جنسیت مترجمان و فعالیت ناشران داخلی در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در سطح کشور به تصویر کشیده شده است. همچنین سمت و سوی دانش انتقال یافته، میزان حضور علمی کشورهای مختلف در ایران و رابطه زمینه‌های موضوعی کتابهای ترجمه شده با متغیرهایی نظیر زبان و کشور در حوزه‌های مختلف مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج پژوهش نشان دهنده آن است که بیشترین کتابهای ترجمه شده به سه حوزه موضوعی فلسفه و دین، علوم اجتماعی و تاریخ اختصاص دارد. حدود ۷۱ درصد از کتابها از زبان انگلیسی ترجمه شده‌اند. دو کشور آمریکا و انگلستان به میزان ۶۹/۰۳ درصد در عرصه کتابهای ترجمه شده حوزه علوم انسانی و اجتماعی حضور داشته‌اند.

---

*-عضو هیات علمی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد

کلید واژگان: کتابهای ترجمه شده، ترجمه، مترجم، انتقال اطلاعات

مقدمه و بیان مسئله

جهان قرن بیست و یکم جهان آمیزش، وحدت و در عین حال تکثر و تنوع است. پیشرفتهای اقتصادی، ابداعات علمی و فنی و بهتر شدن شرایط اجتماعی این جهان همگی در اثر فراوانی و در دسترس بودن اطلاعات حاصل می‌گردد. به همین جهت، در دنیای امروز تبادل اطلاعات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. برای نیل به این اهداف برداشتن موانع گوناگون از سر راه گردش و انتشار اطلاعات الزامی است. یکی از مشکلاتی که مانع انتشار و اشاعه اطلاعات می‌شود تفاوت زبان است. یکی از راههای فائق آمدن بر این مشکل، استفاده از ترجمه است. ترجمه سبب می‌شود که اطلاعات، جهانی و همه‌گیر شده و جهانیان از آن بهره‌مند گردند. ترجمه مجموعه‌ای ناپیوسته و ناممکن از کشورهای مختلف نیست که بخواهند یا بتوانند در حصارهای بسته محدود زندگی کنند. کشورها به یکدیگر نزدیکتر شده‌اند و اکنون نیاز به نوعی تبادل فرهنگی و محصولات فکری و در اختیار قرار گرفتن

اندیشه‌های متقابل بیش از پیش احساس می‌شود. بی‌گمان پرداختن به امر ترجمه کتاب به عنوان یکی از مهمترین ابزارهای داد و ستد فرهنگی می‌تواند در رفع برخی کاستیها و انتقال اندیشه، دانش و بینش مؤثر باشد. تاریخ حیات بشری نشان داده است که کتاب محور اصلی انتقال فرهنگ و دانش از نسلی به نسل دیگر و از ملتی به ملت دیگر است و از ارکان بنیادی فرهنگ هر جامعه به شمار می‌رود. از آنجایی که سهم زیادی از کتابهای چاپی فارسی به کتابهای ترجمه شده اختصاص دارد، از این رو سنجش کتابهای ترجمه شده می‌تواند مبنایی برای شناخت وضعیت بخشی از دانش انتقال یافته از فرهنگ و اجتماعات مختلف محسوب شود. بنابراین مسأله اساسی مورد نظر در این پژوهش آن است که دریابیم تصویر کلی کتابهای ترجمه بر اساس متغیرهایی نظیر: موضوع، زبان، نویسنده، کشور محل اصلی نشر، نوع فعالیت و جنسیت مترجمان و فعالیت ناشران داخلی در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در سطح کشور به چه صورت است.

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

-ارائه تصویری کلی از وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی

همچنین، گرایش کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های مورد بررسی به سمت چه موضوعاتی است؟ و میزان حضور علمی کشورهای مختلف در کشور و رابطه زمینه‌های موضوعی این گونه کتابها با متغیرهایی نظیر زبان و کشور درحوزه‌های مختلف مورد مطالعه چگونه است؟

سؤالات پژوهش

1. توزیع موضوعی کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی به چه صورت است؟
2. آیا رابطه‌ای بین نوع زبان و موضوعات کتابهای ترجمه شده وجود دارد؟
3. چه رابطه‌ای بین کشور محل اصلی نشر و موضوع کتابهای ترجمه شده وجود دارد؟
4. توزیع زبانی کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های مورد مطالعه چگونه است؟
5. میزان حضور علمی جهانیان در عرصه کتابهای ترجمه شده در ایران چگونه است؟
6. روند موضوعی و انتشار کتابهای ترجمه شده در طی سالیان مورد بررسی چگونه بوده است؟

اهداف پژوهش

هدف از بررسی حاضر کشف وضعیت ترجمه در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی پس از انقلاب اسلامی ایران و جهت‌گیری موضوعی آن در طول زمان است. در این چارچوب کلی اهداف ویژه‌ای مدنظر است که می‌توان آنها را چنین برشمرد:

- تعیین سمت و سوی دانش و میزان حضور علمی کشورهای مختلف در عرصه اطلاعات علمی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی
- تعیین رابطه موضوعی کتابهای ترجمه شده با زبان و کشور محل اصلی نشر
- شناسایی نویسندگان، مترجمان و ناشران فعال حوزه‌های مورد مطالعه

فارسی از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۴ را بررسی و فهرست آثار ترجمه شده این دوره را تنظیم کرد. نتایج این بررسی نشان داد که آثار عزیز نسین، ژان پل سارتر، برتولت برشت، جک لندن، بالزاک، و آنتوان چخوف بیشتر به فارسی برگردانده شده‌اند. پرکارترین مترجمان به ترتیب رضا همراه، عنایتا... شکیباپور، محمد قاضی، کریم کشاورز، پرویز شهریاری و احمد آرام بوده‌اند. نوابی (۱۳۶۲) سیر ترجمه کتابهای فرانسه در ایران را از آغاز تا سال ۱۳۶۳ مورد بررسی و نقد و تحلیل قرار داده است. در پایان این اثر، فهرست توصیفی حدود ۷۰۰ اثر ترجمه شده از فرانسه به فارسی ارائه شده است. بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی نیز با توجه به لزوم آگاهی مترجمان و ناشران از عناوین کتابهای فارسی شده از سال ۱۳۶۵ طرح گسترده‌ای را در زمینه تدوین فهرست کتابهای فارسی شده دنبال کرده است. حاصل این فعالیت انتشار چهار جلد "فهرست کتابهای فارسی شده چاپی..." است. این فهرست در بردارنده کتابهای فارسی شده چاپی از اوان چاپ و نشر تا سال ۱۳۷۰ است. مولوی (۱۳۷۱) کتابشناسی داستان کوتاه ایران و جهان را

۷. فعالیت ناشران داخلی در حوزه‌های مورد مطالعه چگونه بوده است؟

۸. فعالیت مترجمان در حوزه‌های مورد مطالعه چگونه بوده است؟

۹. آثار چه نویسندگانی بیشتر مورد توجه مترجمان قرار گرفته است؟

پیشینه پژوهش

بررسی نوشته‌ها حاکی از این است که تاکنون پژوهشی با ویژگیهای مورد نظر این پژوهش در ایران صورت نگرفته است. اما در چند دهه اخیر به دلیل گسترش علوم مختلف و به منظور پرهیز از ارائه ترجمه‌های مکرر از یک اثر که موجب ابطال وقت و انرژی می‌شود، جامعه اهل قلم ایرانی در زمینه شناسایی کتابهای فارسی شده چاپی نیاز بیشتری احساس کرد. این امر سبب شده تا کوششهایی در مورد شناسایی کتابهای ترجمه شده فارسی صورت گیرد. ثمره برخی از این کوششها در قالب فهرستهایی فراهم آمده است. فریدون بدره‌ای (۱۳۵۰) فهرست ۱۴۹۲ اثر ترجمه شده به فارسی از سال ۱۳۴۵ تا سال ۱۳۴۹ را در قالب پایان نامه کارشناسی ارشد تدوین کرد. در سال ۱۳۵۵ عربعلی رضایی ترجمه‌های

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

از پیروزی انقلاب اسلامی موضوعهای ادبیات و دین بیشترین فراوانی را داشته و موضوعهای زبان، علوم و ریاضیات پایین‌ترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. در دهه دوم، موضوعهای کودک و نوجوان و علوم کاربردی از بیشترین فراوانی برخوردار بوده است.

مقایسه تحول موضوع و محتوای کتابهای چاپی در ایران بر اساس بررسی نوشته‌ها حاکی از این است که در سالهای ۱۳۱۶ تا ۱۳۲۵ سه موضوع مذهب، تاریخ و ادبیات بیش از سایر موضوعات مورد توجه بوده‌اند. در دهه ۴۲-۱۳۳۳ ادبیات، تاریخ و علوم اجتماعی؛ در دو دهه ۵۲-۱۳۴۲ و ۶۲-۱۳۵۳ ادبیات، دین و علوم اجتماعی بیشترین عناوین را به خود اختصاص داده است (دیانی، ۱۳۷۷).

در سایر کشورها کتابهای ترجمه شده از دیدگاههای مختلف مورد بررسی قرار گرفته‌اند. به برخی از آنها در زیر اشاره شده است. کاردوس (Kardos) در سال ۱۹۸۷ طی پژوهشی در چکسلواکی تأثیر مطالعه متون بر روی جوانان و ارتباط آنان با متون انتشاراتی را مورد بررسی قرار داد. در این مطالعه وی دریافت که کتاب اعم از تألیف یا ترجمه می‌تواند ابزار مناسبی

تدوین کرده است. در این اثر سیاهه‌ای از داستانهای کوتاه ترجمه شده به فارسی که در کتابها، مجلات، جنگها و گاهنامه‌های ادبی چاپ شده، ارائه شده است. کناره سری (۱۳۷۷) کتابشناسی رمان و مجموعه‌های داستانی برگردانده شده به زبان فارسی را تهیه کرده است.

در حوزه کتابهای کودکان و نوجوانان تحقیقاتی چند صورت پذیرفته است که با برخی از متغیرهای این پژوهش، پیوند دارد. عماد خراسانی (۱۳۵۴) زندگینامه و افکار نویسندگان و مترجمان، صارم صفاری (۱۳۵۹) و میر حسینی (۱۳۶۶) سیر موضوعی ترجمه و ابراهیم کلهرودی (۱۳۷۹) وضعیت کتابهای ترجمه شده برای کودکان و نوجوانان را طی سالهای مختلف مورد مطالعه قرار داده‌اند.

رنجبری (۱۳۸۰) وضعیت کتابهای منتشر شده در ایران از سال ۱۳۵۷ تا پایان سال ۱۳۷۸ را مورد مطالعه قرار داده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در طول دو دهه نشر کتاب، ۷۳/۹ درصد از مجموع کتابهای منتشر شده در کشور تألیف بوده و ۲۶/۱ درصد به کتابهای ترجمه شده اختصاص داشته است. در میان کتابهای ترجمه شده در دهه اول پس

ژاپنی و اسپانیولی عمدتاً زبان ترجمه مقصد هستند. توان سیاسی و اقتصادی پیوند خورده با زبان انتشاراتی و گستره جهانی آن از جمله متغیرهای اثرگذار می‌باشند. وینارد (Winnard, 1996) طی مطالعه‌ای انتشار کتابهای ترجمه شده به زبان انگلیسی در کشورهای آمریکا و بریتانیا را بسیار ناچیز دانسته و میزان کتابهای مترجم را در بریتانیا ۳ درصد و در آمریکا ۵/۲ درصد اعلام نموده است. در سال ۱۹۹۸ وضعیت بازار نشر آمریکا از جهت ترجمه و موضوع مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج نشان داد که در حوزه‌های موضوعی تاریخ، فلسفه، نقد ادبی و ترجمه کتاب اساساً فعالیت‌ی صورت نگرفته است (Schiffrin-A, ۱۹۹۹).

روش و جامعه پژوهش

نوع طرح پژوهشی از جهت نتایج علمی، کاربردی است. هدف پژوهش اندازه‌گیری کمی و بررسی وضعیت کتابهای ترجمه شده منتشر شده بین سالهای پس از انقلاب اسلامی ایران (۱۳۵۷) تا پایان سال ۱۳۷۹ در حوزه‌های

برای انتقال دانش به جوانان باشد و از این طریق جوانان خود و محیط اطرافشان را بهتر می‌شناسند. در سال ۱۹۸۷ Vitiello موانع ترجمه آثار و متون علمی را مورد مطالعه قرار داده است. وی عقیده دارد که مترجمان پلی بین دانش بومی و منابع ترجمه شده هستند. او بر این نکته تأکید دارد که در ترجمه آثار می‌بایستی به محتوا و مسائل فرهنگی و دلایل توجیهی ترجمه اثر توجه بیشتری مبذول گردد. از نظر او مترجم به دلیل تسلط محتوایی و موضوعی و از جهت عوامل زبان شناختی می‌تواند نقش کنترلی ایفا کند. کارپنتر (Carpenter, 1988) با استفاده از نمایه نامه مترجم یونسکو^۱ الگوی ترجمه و انتقال اطلاعات در کشورهای مختلف را مورد بررسی قرار داد. پژوهش او نشان داد که زبانهای انگلیسی، فرانسه و آلمانی به ترتیب عمده‌ترین زبانهای مبدا و مقصد در ترجمه‌ها بوده‌اند. ولی زبانهای

^۱ - نمایه نامه مترجم (Index Translationum) نشریه‌ای حاوی اطلاعات کتابشناختی کتابهای ترجمه منتشر شده در بسیاری از کشورهاست که از سال ۱۹۵۰ توسط سازمان یونسکو منتشر می‌شود. این نمایه نامه بر اساس نظم الفبایی نام کشورها، و روش طبقه‌بندی دهدهی جهانی (UDC) و نویسندگان تنظیم شده است.

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

دیگر، کتابهای بدون نام نویسنده و کتابهای ترجمه و گردآوری که فاقد نام نویسنده بودند از مجموعه پالایش شد. در نهایت ۷۴۶۸ رکورد برای مطالعه متغیرهای مورد نظر پژوهش آماده گردید. سپس به منظور ردیابی زبان و کشور اصلی محل نشر، فایل جداگانه‌ای بر اساس سه فیلد نام نویسنده، عنوان و موضوع تهیه و چاپ‌گیری شد. بعد اسامی کلیه نویسندگان در پیوند با عنوان کتابشان در پایگاههای اطلاعاتی کتابشناختی print Books in (NUC) CD-MARC

و وب سایت Amazon (www.Amazon.com) به منظور پیدا کردن زبان و کشور اصلی محل نشر جستجو شد. در مراحل بعدی در پیوند با متغیرهای پژوهش فایل‌های جداگانه‌ای تهیه شد و اسامی نویسندگان و تعداد کتابها، طبقات موضوعی و تعداد کتابهای هر طبقه، اسامی ناشران و مترجمان و تعداد کتابها و حوزه موضوعی هر یک استخراج گردید. به طور کلی مجموع ۷۴۶۸ رکورد پایگاه اطلاعاتی در پنج فایل و در قالب فرمتهای مختلف آراسته شدند.

موضوعی علوم انسانی و اجتماعی است که در لوح فشرده کتابشناسی ملی ایران فهرست شده‌اند. از آنجا که بخش اعظمی از کتابهای ترجمه شده حوزه ادبیات به ادبیات داستانی اختصاص یافته و وضعیت کتابهای ترجمه شده این حوزه و همچنین حوزه کودکان توسط محققان مورد مطالعه قرار گرفته است لذا در این پژوهش مطالعه کتابهای ترجمه شده حوزه‌های ادبیات و کودکان و نوجوانان در شمول جامعه آماری قرار نگرفتند.

ابزار و روش گردآوری اطلاعات

برای گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش ابتدا بر اساس فیلد "جستجوی آزاد" در ویرایش پائیز ۱۳۸۰ لوح فشرده کتابشناسی ملی ایران کلیه کتابهای مترجم ثبت شده در کتابشناسی ملی مورد شناسایی قرار گرفتند. حاصل این جستجو، بازیابی ۳۷۰۰۰ رکورد در کلیه حوزه‌های موضوعی بود. سپس با بازبینی پایگاه اطلاعاتی، رکوردهای سایر حوزه‌های موضوعی نظیر علوم، علوم کاربردی، کودکان و نوجوانان، داستان، کتابهای ترجمه شده از فارسی به زبانهای

محدودیت‌های تحقیق

همان‌گونه که اشاره شد تحقیق حاضر با توجه به اطلاعات گرد آمده از طریق ویرایش پاییز لوح فشرده کتابشناسی ملی ایران صورت گرفته است. مشکل احتمالی در پیوند با این منبع آن است که چه بسا تعدادی از کتابهای ترجمه شده منتشر شده به ویژه در سالهای اولی انقلاب اسلامی در این منبع ضبط نشده باشد و یا اینکه در ضبط برخی رکوردها اشتباه صورت گرفته باشد. به علاوه، به نظر می‌رسد پوشش لوح فشرده کتابشناسی ملی در حوزه انتشارات دولتی چندان کامل نباشد. بنابراین، آنچه که در این تحقیق مورد اشاره قرار گرفته تنها ناظر بر منابع تحت پوشش لوح فشرده کتابشناسی ملی است. اما، این ابزار، در مقایسه با سایر منابع مثل کارنامه نشر، تنها منبعی است که تمام دوره مورد مطالعه را پوشش داده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

برای توصیف، طبقه‌بندی و تحلیل کتابهای ترجمه شده، متغیرهایی مانند: نویسنده، مترجم، زبان، موضوع، مناطق جغرافیایی، زمان انتشار و ناشر بطور

همبسته مورد مطالعه قرار گرفته است. در این بخش داده‌های گردآوری شده در پیوند با پرسشهای پژوهش به تفکیک مورد بررسی قرار گرفته است: توزیع موضوعی کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی به چه صورت است؟

برای پاسخگویی به پرسش فوق موضوع تمامی رکوردها بر اساس طبقات اصلی نظام طبقه‌بندی کنگره شمارش شد. پراکندگی موضوع کتابهای ترجمه شده در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

به طوری که در جدول فوق مشاهده می‌شود طبقات موضوعی فلسفه با ۲۲۵۵ و علوم اجتماعی با ۱۳۴۸ و تاریخ با ۱۱۲۶ عنوان کتاب ترجمه شده به ترتیب بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. طبقه موضوعی تاریخ محلی آمریکا در پایین‌ترین مرتبه قرار گرفته است.

در طبقه اصلی فلسفه بیشترین ترجمه‌ها به سه موضوع به ترتیب "اسلام" (۴۲/۱۷٪)، "روانشناسی" (۳۳/۶۱٪) و "فلسفه" (۱۱/۴۰٪) اختصاص یافته است. در طبقه موضوعی علوم اجتماعی بالاترین فراوانی‌ها به ترتیب به موضوعات "تاریخ

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

و شرایط اقتصادی" (۱۳۶/۴۱)، "خانواده، ازدواج، زنان" (۱۳۷/۷۶) و "تجارت بازرگانی" (۱۳۲/۴۶) تعلق گرفته است. در حوزه تاریخ، موضوعات "تاریخ ایران" و "تاریخ آسیا" با ۶۰/۲۱ درصد بیشترین ترجمه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. فعالیت ناشران داخلی در حوزه‌های مورد مطالعه چگونه بوده است؟ به نظر می‌رسد طبقه‌بندی کتابهای

مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

جدول ۱. توزیع فراوانی موضوع کتابهای ترجمه شده بر اساس طبقات اصلی نظام کنگره

ردیف	طبقه اصلی موضوعی	فراوانی	درصد	ردیف	طبقه اصلی موضوعی	فراوانی	درصد	ردیف	طبقه اصلی موضوعی	فراوانی	درصد
1	فلسفه و دین B	2255	30/19	6	هنرهای دیداری N	437	5/85	11	علوم وابسته به تاریخ C	98	1/31
2	علوم اجتماعی H	1348	18/05	7	آموزش و پرورش L	358	4/80	12	کتابداری Z	83	1/11
3	تاریخ D	1126	15/08	8	علوم سیاسی J	221	2/96	13	تاریخ عمومی آمریکا E	82	1/10
4	جغرافیا G	632	8/46	9	کلیات A	107	1/43	14	حقوق K	70	0/94
5	زبان و ادبیات P	494	6/61	10	موسیقی M	105	1/41	15	تاریخ محلی آمریکا F	52	0/70
	جمع	7468								100	

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

ترجمه شده بر اساس منابع انتشار، انگاره‌ای مفید برای تشخیص ناشران فعال را فراهم می‌آورد. انتشار اثر، به پایان رساندن آن از رهگذر سپردن به دست دیگری است. چنانچه کار انتشارات را به عملیات مادی محدود کنیم، می‌توان آن را در سه کلمه خلاصه کرد: گزینش، ساخت، پخش. این سه عمل با هم ربط دارند و از آنجا که هر کدام به دو عمل دیگر بستگی دارد و در عین حال آن دو را مشروط می‌سازد، این سه عمل با هم ربط دارند و از آنجا که هر کدام به دو عمل دیگر بستگی دارد و در عین حال آن دو را مشروط می‌سازد، این سه عمل چرخه کار نشر را می‌سازند. مسئله یگانه نشر این است که به پدیده فردی حیات جمعی بیخشد. گزینش مستلزم این است که ناشر

در ذهن خود تصویری از خوانندگان احتمالی ترسیم کند و از میان انبوه نوشته‌هایی که به او سپرده می‌شود آنچه را برای مصرف این خوانندگان مناسبتر می‌داند، برگزیند.

در حوزه کتابهای ترجمه شده طی مدت مورد مطالعه در مجموع ۱۴۷۰ ناشر فعالیت داشته‌اند. توزیع فراوانی ناشران فعال در انتشار کتابهای ترجمه شده در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

به طوری که در جدول مشاهده می‌شود ۹۳/۳۳ درصد ناشران ۱ تا ۱۰ عنوان کتاب ترجمه شده چاپ و منتشر کرده‌اند. تنها ۶/۶۷ درصد ناشران بیش از ۱۰ کتاب ترجمه شده منتشر کرده‌اند. بر اساس داده‌های جدول فوق شاید بتوان چنین استنباط کرد که بخش اعظمی از ناشران

جدول ۲. توزیع فراوانی ناشران برحسب تعداد انتشارات

طبقات تعداد انتشارات	فراوانی تعداد ناشران	درصد
10-1	1372	93/33
20-11	50	3/40
30-21	21	1/43
40-31	6	0/41
50-41	8	0/54
به بالا- ۵۱	13	0/89
جمع	1470	100

جوانی، افزایش و کاهش جمعیت و مانند آنها. برای آنکه از این جمعیت ادبی تعریف یا حداقل نمونه‌های معناداری به دست آید می‌توان دو راه را در پیش گرفت. نخست صورت برداری از نام کلیه مؤلفان کتابهایی که به طریق چاپی یا هر طریق دیگری، در کشور و در دوره معینی، منتشر شده‌اند. دوم اکتفا کردن به فهرستی دقیق، مانند فهرست اسامی یک کتاب مشهور تاریخ ادبیات. در این مطالعه چون مطالعه کمی جمعیت نویسندگان مورد توجه است بنابر این صورت برداری نام نویسندگان از طریق کتابهای چاپی می‌تواند روش مناسبی باشد.

بررسی کمی نویسندگان در این مطالعه در جدول شماره ۳ عرضه شده است. برابر داده‌های جدول در مجموع آثار ۷۴۶۸ نویسنده خارجی طی مدت مورد مطالعه مورد توجه مترجمان داخلی قرار گرفته است. بنابراین می‌توان ادعا کرد که آثار نویسندگان متعدد و افکار و اندیشه‌های متنوعی در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی به درون حوزه‌های دانش کشور منتقل شده است. اکثر آثار ترجمه شده یعنی ۹۴/۷۶ درصد مربوط به ترجمه یک تا دو اثر از آثار نویسنده‌ای

دارای مجوز نشر در حد حداقل مجاز^۱ مشغول فعالیت هستند.

بر اساس داده‌های بدست آمده ۵۰ ناشر فعال که بیشتر از ۲۰ کتاب ترجمه شده منتشر کرده‌اند مورد شناسایی قرار گرفتند. انتشارات: امیرکبیر، آستان قدس رضوی، شرکت انتشارات علمی، بهار، اطلاعات، سازمان انتشارات، مرکز نشر دانشگاهی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، سروش و آگاه به ترتیب از جمله ده ناشر برتر این مجموعه هستند که بیشترین انتشارات کتابهای ترجمه شده را به خود اختصاص داده‌اند.

آثار چه نویسندگانی بیشتر مورد توجه مترجمان قرار گرفته است؟

تولید ادبی کار جمعیت نویسندگانی است که در طول قرن‌ها دستخوش نوساناتی مشابه نوسانات تمام دیگر گروه‌های جمعیتی بوده است: پیری و

^۱ - بر اساس ماده ۱۹ آیین‌نامه اجرایی صدور پروانه نشر: ناشر مکلف است حداکثر ظرف مدت ۶ ماه از تاریخ صدور پروانه نشر، حداقل یک عنوان منتشر کند. بر اساس ماده ۲۰ همین آیین‌نامه: ناشر مکلف است هر سال ۴ عنوان کتاب منتشر کند. در غیر این صورت هیأت بررسی می‌تواند درخواست ابطال پروانه را به وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی تقدیم کند (رنجبری، ۱۳۸۰، ۳۷۴).

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

ب) حدود ۶۰ درصد از نویسندگان، هر یک فقط یک متن می‌نویسند و چهل درصد بقیه نوشته‌ها تحت قاعده لوتکا توزیع می‌شود.

شاید بتوان ادعا کرد که این تعداد اندک از نویسندگان خارجی مانند: یوسف قرضاوی، کریشنامورتی، ابن بابویه، محمد باقر صدر، عبدالمقصود، گاتری، اریک فرم، بوسکالیا، فاستر، مورفی، یونگ، پیازه، و... به تناسب تعداد آثار، سهم زیادی در ساختار دانش حوزه علوم انسانی و اجتماعی کشور داشته‌اند و تفکرات و اندیشه‌های آنان در شکل‌گیری دانش این عرصه تأثیرگذار بوده است. بنابراین با مطالعه جامعه شناختی و تحلیل محتوای آثار این نویسندگان می‌توان چگونگی و میزان تأثیر اندیشه‌های آنان را مورد بررسی قرار داد. همچنین با بررسی اندیشه‌های این نویسندگان می‌توان اندیشه‌های هر یک را بازشناسی و در پیوند با دانش و فرهنگ بومی آنها را اولویت‌بندی کنیم.

مشخص شده است. تنها ۵ درصد به ترجمه ۳ تا ۱۵ اثر و بیشتر، از یک نویسنده اختصاص پیدا کرده است. از مجموع نویسندگان مورد توجه مترجمان ایرانی فقط ۹ نویسنده (یوسف قرضاوی، کریشنامورتی، ابن بابویه، محمدباقر صدر، عبدالمقصود، اریک فرم، ویلیام دورانت، ویلیام گاتری، لئوبوسکالیا) با بیش از ۱۵ اثر در عرصه ترجمه علوم انسانی و اجتماعی ایران حضور یافته‌اند. به طور کلی از تعداد ۱۱۳ نویسنده، تعداد زیادی اثر به فارسی ترجمه شده است. می‌توان این نویسندگان را نویسندگان خارجی هسته در صحنه علوم انسانی و اجتماعی ایران قلمداد کرد. توزیع کلی داده‌های بدست آمده با "قانون لوتکا" برای دستیابی به انگاره تولید مؤلفان در یک حوزه علمی، مبنی بر اینکه تعداد بسیاری از افراد تعداد کمی نوشته تولید می‌کنند، در حالی که تعداد اندکی از افراد تعداد زیادی نوشته تولید می‌کنند، همخوان^۱ است.

روند موضوعی و انتشار کتابهای ترجمه شده طی سالهای مورد مطالعه چگونه بوده است؟

^۱ - از مطالعات که با استفاده از روش لوتکا انجام گرفته است. دو نکته با اهمیت استنباط می‌شود: الف) بین سهم نسبی محققان در شکل‌دهی به دانش بشری و تعداد نوشته‌هایی که منتشر می‌کنند، رابطه‌ای مثبت وجود دارد.

جدول ۳. توزیع فراوانی نویسندگان برحسب تعداد کتابها

طبقات تعداد کتابها	تعداد نویسندگان	درصد
2-1	7077	94/76
4-3	278	3/72
6-5	57	0/76
8-7	25	0/33
10-9	10	0/13
12-11	6	0/08
14-13	6	0/08
به بالا- ۱۵	9	0/12
جمع	7468	100

از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر روند انتشار کتابهای ترجمه‌ای در این دوره است. یکی دیگر از دلایل کمی تعداد کتابهای ترجمه شده طی این دوره را چه بسا بتوان به دلیل عدم رعایت جدی قانون واسپاری و عدم ثبت کتابهای منتشر شده در کتابشناسی ملی دانست.

در سال ۱۳۶۲ به دلیل بازگشایی دانشگاهها در انتشار کتابهای ترجمه شده به یک باره جهشی ایجاد می‌شود و تعداد، از ۵۷ عنوان در سال ۶۱ به ۲۳۰ عنوان در سال ۱۳۶۲ می‌رسد. این جهش را احتمالاً بتوان به فعالیت اعضای هیأت علمی دانشگاهها در دوران تعطیلی موقت دانشگاهها نسبت داد. بهرحال، روند رشد

وضعیت انتشار کتابهای ترجمه شده در سالهای ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۹ در نمودار شماره ۱ منعکس شده است. بر اساس داده‌های بدست آمده می‌توان وضعیت انتشار کتابهای ترجمه شده در ایران پس از انقلاب اسلامی را به سه دوره: (۱) ۱۳۵۷-۱۳۶۱، (۲) ۱۳۶۲-۱۳۶۷ و (۳) ۱۳۶۸-۱۳۷۹ تقسیم کرد.

در دوره اول روند انتشار کتابهای ترجمه شده بسیار کند و ناچیز بوده است. در این دوره تنوع موضوعی چندانی به چشم نمی‌خورد و کتابهای ترجمه شده بیشتر بر سه موضوع فلسفه، تاریخ و علوم اجتماعی متمرکز شده‌اند. احتمالاً انقلاب فرهنگی و تعطیلی موقت دانشگاهها یکی

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

گرفت و بخشی از برنامه‌های دولت به حوزه فرهنگ به ویژه نشر آثار معطوف گردید. به دلیل همین توجه از سال ۱۳۶۸ به بعد به استثنای سال ۱۳۷۵ انتشار کتابهای ترجمه شده از رشد تدریجی نسبتاً مطلوبی (نسبت به دوره‌های قبل) برخوردار بوده است.

به طور کلی می‌توان گفت گرچه طی سالهای مورد مطالعه وضعیت نشر کتابهای ترجمه شده دستخوش فرازاها و فرودهایی بوده، اما در مجموع از سیر صعودی برخوردار بوده است. افزون بر این نوعی همخوانی بین این فرازاها و فرودهای کمی و وضعیت سیاسی و اقتصادی قابل

در سال ۱۳۶۳ نیز ادامه می‌یابد ولی از سال ۱۳۶۴ تا سال ۱۳۶۷ این رشد دچار نوسانی می‌گردد. در این دوره موضوعات متنوع مورد توجه مترجمان قرار می‌گیرد. به طور کلی فراز و فرودهای این دوره را شاید بتوان به رویدادهایی مثل جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، اوضاع سیاسی و اقتصادی متأثر از جنگ، رکود اقتصادی، گرانی مواد اولیه چاپ کتاب به ویژه کاغذ، محدودیت‌های فنی چاپ و مواردی نظیر آن نسبت داد.

با پایان یافتن جنگ تحمیلی (در سال ۱۳۶۷) سازندگی و بازسازی خرابی‌های ناشی از آن در رأس برنامه‌های دولت قرار

نمودار ۱. روند رشد کتابهای ترجمه شده طی سالهای مختلف

تشخیص است. بنا به تغییر آذرنگ (۱۳۷۴) هنگامی که نوعی ثبات سیاسی و اقتصادی حاکم می‌شود منحنی انتشار کتاب به سیر صعودی خود ادامه می‌دهد. توزیع زبانی کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های مورد مطالعه چگونه است؟

زبان ابزاری مهم برای انتقال اطلاعات و مشارکت در روند جهانی شدن است که امکان برقراری ارتباط بین المللی را برای جهانیان فراهم می‌آورد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که کتابهای ترجمه شده طی سالیان مورد مطالعه از ۱۵ زبان زنده دنیا به فارسی برگردانده شده‌اند. اما بخش اعظم کتابها از چهار زبان انگلیسی، عربی،

جدول ۴. توزیع زبانی کتابهای مترجم

ردیف	زبان	جمع	درصد
1	انگلیسی	5702	71/42
2	عربی	1323	16/57
3	فرانسه	696	8/72
4	آلمانی	198	2/48
5	سایر زبانها	65	0/81
	جمع	7984	100

داده‌اند. این امر نشانگر این است که زبان اکثر کتابهای ترجمه شده زبانهای اروپایی، و زبان مسلط و غالب زبان انگلیسی است. زبان عربی به عنوان زبان دینی کشور با ۱۶/۵۷ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته است. از آنجا که زبان انگلیسی ابزار عمومی ارتباطی به جهان به شمار می‌رود طبعاً نفوذ این زبان نیز در زمینه‌های علمی، فنی، سیاسی، اجتماعی، هنری و

فرانسه و آلمانی ترجمه شده‌اند. جدول شماره ۴ توزیع زبانی کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های مختلف موضوعی را نشان می‌دهد.

برابر داده‌های جدول، بیشترین کتابهای ترجمه شده به میزان ۷۱/۴۲ درصد از زبان انگلیسی ترجمه شده است. سه زبان انگلیسی، فرانسه و آلمانی بطور کلی ۸۲/۶۲ درصد را به خود اختصاص

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

فرانسه و آلمانی بیشتر کتابهای ترجمه شده به موضوعهای فلسفه، علوم اجتماعی و تاریخ تعلق گرفته است.

میزان حضور علمی جهانیان در عرصه کتابهای ترجمه شده در ایران چگونه است؟

برای مشخص کردن جایگاه نویسنده در جامعه شاید اولین اقدام لازم کسب اطلاع از اصل و منشاء باشد. روانشناس انگلیسی هنری هاوولوک الیس از اواخر قرن گذشته روشی آماری را در مورد آنچه خود "تحلیل نبوغ" می‌نامید به کار بست. در تحقیقات او می‌توان دو دلمشغولی اصلی را مشاهده کرد. یکی اصل و منشاء جغرافیایی و دیگر اصل و منشاء اجتماعی - حرفه‌ای (اسکارپیت، ۱۳۷۶). در پیوند با همین موضوع چند سالی است که جغرافیای ادبی نیز باب روز شده است. جهان علم یک کل است که دانشمندان هر یک مسئولیت جزئی از آن را برعهده دارند و از ترکیب این اجزا سیمای کل علم در هر دوره تاریخی ترسیم می‌شود. میزان اتصال دانشمندان هر کشور به شبکه جهانی دانش نیز میزان مشارکت آن کشور را در علم جهانی متجلی می‌سازد. در این پژوهش به گردآوری داده‌های خام درباره

ادبی بوضوح دیده می‌شود. به قول سیدنی الکساندر (در: صفارزاده، ۱۳۷۰) مترجم معروف زبان ایتالیایی "زبانها صرفاً کلماتی در خدمت سمبولها نیستند بلکه آنها طرق مختلف نگاه کردن به دنیا می‌باشند، آنها در شکل بخشیدن و بیان خصوصیات ملتها بکار می‌روند.

آیا رابطه‌ای بین نوع زبان و موضوعات کتابهای مترجم وجود دارد؟

برای پاسخگویی به این پرسش داده‌های بدست آمده با استفاده از فرمول آماری "همبستگی پیرسون" مورد تحلیل قرار گرفت تا چگونگی ارتباط بین نوع زبان و موضوع کتابهای ترجمه شده مشخص شود. نتیجه بررسی آماری نشان داد که بین نوع زبان و موضوع با اطمینان ۹۹ درصد رابطه معنی داری وجود دارد. برابر داده‌های بدست آمده کتابهای ترجمه شده زبان عربی اساساً به دو حوزه فلسفه و تاریخ اختصاص یافته است. احتمالاً از این طریق اطلاعات دینی به درون شاخه‌های علمی کشور منتقل شده است. ولی در سایر زبانها پراکندگی موضوعی به چشم می‌خورد و در همه حوزه‌های موضوعی، کتاب به فارسی ترجمه شده است. علیرغم این پراکندگی، در حوزه زبانهای انگلیسی،

مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

کشور محل اصلی نشر کتاب بسنده تعدادی پدیده دست یابیم.
کرده‌ایم و همین مختصر کافی است تا به

جدول ۵. توزیع کشور محل اصلی نشر کتابهای ترجمه شده

ردیف	کشور محل نشر	جمع	درصد
1	ایالات متحده آمریکا	3936	48/84
2	انگلستان	1627	20/19
3	کشورهای عربی	698	8/66
4	فرانسه	668	8/29
5	ایران*	627	7/78
6	آلمان	178	2/21
7	روسیه	74	0/92
8	ژاپن	35	0/43
9	هند	35	0/43
10	کانادا	34	0/42
11	ایتالیا	31	0/39
12	سایر کشورها	116	1/44
	جمع	8059	100

ایران تعلق گرفته است. مجموع کتابهای منتشر شده به زبان خارجی در ایران به زبان عربی بوده‌اند و همین کتابها به زبان فارسی برگردانده شده‌اند. همان‌گونه که از جدول قابل مشاهده است بقیه کشورها هر یک سهم اندکی را به خود اختصاص داده‌اند.

چه رابطه‌ای بین کشور محل اصلی نشر و موضوع کتابهای ترجمه شده وجود دارد؟

برابر داده‌های جدول شماره ۵ محل اصلی نشر حدود نیمی (۴۸/۸۴٪) از کتابهای ترجمه شده ایالات متحده آمریکا و ۱۹/۲۰ درصد کشور انگلستان است. این دو کشور به میزان ۶۹/۰۳ درصد در عرصه کتابهای ترجمه شده حوزه علوم انسانی و اجتماعی ایران حضور داشته‌اند. از ۳۰/۹۷ درصد باقی مانده، ۸/۶۶ درصد متعلق به کل کشورهای عربی، ۸/۲۹ درصد مربوط به کشور فرانسه و ۷/۷۸ درصد نیز به

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

در پیوند با این پرسش، داده‌ها بر اساس فرمول آماری همبستگی پیرسون مورد تحلیل قرار گرفتند. نتیجه محاسبه آماری حاکی از این است که بین کشور محل اصلی نشر و موضوع کتابهای مترجم با اطمینان ۹۵ درصد رابطه معنی‌داری وجود دارد. کتابهای ترجمه شده‌ای که محل نشر آنها کشورهای عربی بوده به دو حوزه موضوعی فلسفه و تاریخ اختصاص دارند.

کشورهای آمریکا، انگلستان و فرانسه در همه حوزه‌های موضوعی حضور داشته‌اند ولی بیشترین حضور علمی آنان در عرصه‌های فلسفه، تاریخ و علوم اجتماعی است. بیشترین حضور آلمان در فلسفه، روسیه در تاریخ، ژاپن در جغرافیا، و هند و کانادا در حوزه موضوعی فلسفه بوده است.

جدول ۶. توزیع فراوانی مترجمان کشور برحسب تعداد کتابهای ترجمه شده

درصد	تعداد مترجمان	طبقات تعداد کتاب ترجمه شده
94/37	3251	4-1
3/89	134	8-5
0/96	33	12-9
0/78	27	به بالا- ۱۳
100	3445	جمع

توصیف مترجمان بخشی از سرمایه ارزنده علمی کشور محسوب می‌شوند. باید آنها را شناخت و از توان علمی آنها در حوزه تخصصی مربوط بهره گرفت. جدول شماره ۶ توزیع فراوانی مترجمان کشور در جامعه آماری مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

فعالیت مترجمان در حوزه‌های مورد مطالعه چگونه بوده است؟ ترجمه عامل مهم گسترش ارتباطات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی کشور ما با جهان به شمار می‌رود. نابوکوف معتقد است که استعداد نویسندگی مترجم باید در حدود استعداد کسی باشد که اثرش را ترجمه می‌کند (صفارزاده، ۱۳۷۰). با این

نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاکی از آن است که در این دوره بیست و دو ساله طبقات موضوعی فلسفه و دین با ۳۰/۱۹ درصد، علوم اجتماعی با ۱۸/۰۵ درصد و تاریخ با ۱۵/۰۸ درصد بیشترین میزان از کتابهای ترجمه شده را به خود اختصاص داده‌اند. مترجم باید از جهان انتشارات عناوینی را که احتمال دارد اکنون مورد درخواست باشند، برگزیند. این گزینش با نیازهای ویژه جامعه درگیر است. بنابر این، اولویت‌های موضوعی مورد اشاره در واقع پاسخگویی به درخواستهای جامعه بوده و نیازهای جامعه را طی دوره مورد مطالعه مشخص می‌سازد.

طی مدت مورد مطالعه در مجموع ۱۴۷۰ ناشر در حوزه کتابهای ترجمه شده فعالیت داشته‌اند. ۹۳/۳۳ درصد ناشران کمتر از ۱۰ کتاب ترجمه شده چاپ و منتشر کرده‌اند. فقط ۶/۶۷ درصد ناشران بیشتر از ۱۰ عنوان کتاب ترجمه شده به دست انتشار سپرده‌اند. بنابر این، علیرغم گستردگی تعداد ناشران ولی تعداد اندکی از آنان را می‌توان در زمره ناشران فعال قلمداد کرد.

طی دوره مورد مطالعه در جامعه آماری مورد پژوهش ۳۴۴۵ مترجم فعالیت داشته‌اند. از مجموع ۳۴۲۴ مترجم که اسامی آنان بطور کامل ثبت شده بود ۴۹۴ مترجم یعنی ۱۴/۴۳ درصد زن و ۸۵/۵۷ درصد مرد هستند. از مجموع ۳۴۴۵ مترجم ۹۴/۳۷ درصد آنان ۱ تا ۴ کتاب ترجمه کرده‌اند. تنها ۵/۶۳ درصد از مترجمان ۵ یا بیش از ۵ کتاب ترجمه کرده‌اند. این مترجمان را که تعداد آنها ۱۹۴ نفر است می‌توان پرکارترین مترجمان تلقی کرد. مترجمان مانند: عربعلی شروه، مهدی قراچه داغی، محمد علی نژاد، ذبیح ... منصور، مهدوی دامغانی، عباس آگاهی، هوشیار رزم آزما، محمد پورغلامی، عباس مخیر، گیتی خوشدل، تواراندخت تمدن، احمد آرام، مهدوی، فریدون بدره‌ای، قدیر گلکاریان و نثار احمد زین پوری به ترتیب با بیش از ۱۵ عنوان ترجمه در صدر جدول قرار گرفته‌اند. نکته قابل توجه این است که اکثر مترجمان فعالیت خود را بر یک حوزه یا حوزه‌های موضوعی مرتبط متمرکز کرده‌اند.

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

تنها نقشی پویا در فرهنگ دارد، بلکه مبنای همه پدیدارهای انسانی و اجتماعی است. زبان مخزن و شکل تفکر است و به قول هردر، صورت علوم است و تفکر نه فقط با آن بل بر مبنای آن صورت می‌گیرد. به عبارتی، زبان به عنوان نظامی که با آن می‌اندیشیم، نه تنها در تکامل فرد و اجتماع تأثیر می‌گذارد، بلکه به طور ویژه در تکامل علم نقش بنیادی دارد (در: رهادوست، ۱۳۸۱).

محل اصلی نشر ۴۸/۸۴ درصد از کتابهای ترجمه شده کشور آمریکا و ۲۰/۱۹ درصد انگلستان است. این دو کشور در مجموع به میزان ۶۹/۰۳ درصد در عرصه کتابهای ترجمه شده حوزه علوم انسانی و اجتماعی ایران حضور داشته و بقیه کشورها هر یک سهم اندکی را به خود اختصاص داده‌اند. تحلیل آماری نیز حاکی از آن است که بین کشور محل اصلی نشر و موضوع کتابهای مترجم با اطمینان ۹۵ درصد رابطه معنی دار وجود دارد. کشف‌های علمی در جریان تحولات اجتماعی و تاریخی به اشکال گوناگون تبیین و تفسیر می‌شوند. فرهنگ و تمدن هر مرز و بومی بازگو کننده نحوه برخورد آن ملت با جهان هستی است. خمیرمایه

تعداد ۱۱۳ نویسنده یعنی ۵ درصد با بیش از ۵ عنوان کتاب ترجمه شده به عنوان نویسندگان هسته در صحنه کتابهای ترجمه شده حوزه علوم انسانی و اجتماعی شناخته شدند. بنابر این شاید بتوان ادعا کرد که این تعداد از نویسندگان خارجی به تناسب تعداد آثار سهم زیادی در ساختار دانش حوزه علوم انسانی و اجتماعی کشور داشته‌اند و تفکرات و اندیشه‌های آنان در شکل‌گیری دانش این عرصه تأثیرگذار بوده است.

توزیع زبانی کتابهای ترجمه شده نشان دهنده این است که بخش اعظمی از کتابها یعنی ۷۱/۴۲ درصد از زبان انگلیسی ترجمه شده‌اند. این امر احتمالاً به آن دلیل است که اکنون زبان غالب در ساخت جهانی اطلاعات زبان انگلیسی است و بیشتر متون به این زبان منتشر می‌شود. تحلیل آماری داده‌ها نیز نشان داد که بین نوع زبان و موضوع با اطمینان ۹۹ درصد رابطه معنی دار وجود دارد. بنابر این زمینه‌های علمی، سیاسی، اجتماعی، هنری و ادبی ما در وهله اول متأثر از نفوذ زبان انگلیسی است. زبان به تعریف عام ابزار ارتباط میان افراد جامعه است. اما به تعبیر خاص زبان فقط وسیله نیست. چون نه

علیرغم برخی نوسانات از سیر صعودی برخوردار بوده است. احتمالاً عوامل متعددی نظیر انقلاب فرهنگی، جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، اوضاع سیاسی و اقتصادی متأثر از جنگ، رکود اقتصادی، گرانی مواد اولیه چاپ و توجه دولت به مسائل فرهنگی پس از پایان جنگ تحمیلی بر فراز و فرودای انتشار کتابهای ترجمه شده مؤثر بوده است و بین نوسانات انتشار کتابهای ترجمه شده و مسائل سیاسی و اقتصادی نوعی همخوانی وجود دارد.

هر اثری ملهم از فرهنگ و تمدن اقوام و ملت هاست. بنابر این، اکثر کتابهای ترجمه شده ملهم از فرهنگ و تمدن آمریکایی و انگلیسی است.

در جامعه مورد مطالعه ۳۴۴۵ مترجم فعالیت داشته‌اند که ۱۴/۴۳ درصد آنان زن و ۸۵/۵۷ درصد آنان مرد هستند. تنها ۰/۵٪ مترجمان بیش از ۵ کتاب ترجمه کرده‌اند که به عنوان مترجمان پرکار قلمداد شده و بر این اساس ۱۹۴ مترجم شناسایی شدند. اکثر قریب به اتفاق مترجمان پرکار در یک حوزه یا حوزه‌های موضوعی مرتبط فعالیت داشته‌اند.

به طور کلی روند انتشار کتابهای مترجم طی سالهای پس از انقلاب اسلامی

منابع

فارسی

- آذرنگ، عبدالحسین (۱۳۷۴). دوره‌های عادی و بحرانی نشر کتاب در ایران (۱۳۲۰-۱۳۷۰). تهران: جهاد دانشگاهی.
- ابراهیمی کلهرودی، خدیجه (۱۳۷۹). بررسی وضعیت کتابهای ترجمه شده کودکان ۳ تا ۱۱ سال، (۱۳۶۶-۱۳۷۵). فصلنامه کتاب، دوره یازدهم، شماره سوم، ص ۱۹-۳۲.
- اسکارپیت، روپر (۱۳۷۶). جامعه‌شناسی ادبیات. ترجمه مرتضی کتبی، تهران: سمت.

سیر موضوعی و وضعیت کتابهای ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی...

- بدره‌ای، فریدون (۱۳۵۰). فهرست ترجمه‌های فارسی از سال ۱۳۴۵ تا پایان ۱۳۴۹. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۷۷). مجموعه سازی. اهواز: دانشگاه شهید چمران اهواز.
- رضایی، عربعلی (۱۳۵۵). فهرست ترجمه‌های فارسی و بررسی آنها: ۲۵۳۰ تا پایان ۲۵۳۴. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
- رنجبری، محمد (۱۳۸۰). تحولات نشر کتاب در دهه ۷۰. با همکاری علی محمد نیاکان، تهران: خانه کتاب.
- رهادوست، فاطمه (۱۳۸۱). ضعف زبان و اختلال در انتقال، مصرف و تولید اطلاعات: پژوهشی در زمینه دانش ترجمه مترجمان مقالات کتابداری. فصلنامه کتاب، دوره سیزدهم، شماره سوم، ص ۶۴-۷۱.
- صارم صفاری، جعفر (۱۳۵۹). سیر موضوعی ترجمه در داستانهای کودکان و نوجوانان در سالهای ۴۰ الی ۵۷. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
- صفرزاده، طاهره (۱۳۷۰). اصول و مبانی ترجمه: تجزیه و تحلیلی از فن ترجمه. تهران: نشر همراه.
- عماد خراسانی، نسریندخت (۱۳۵۴). نویسندگان و مترجمان کتابهای کودکان و نوجوانان در عصر پهلوی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
- فهرست کتابهای فارسی شده چاپی از آغاز تا سال ۱۳۷۰ (۱۳۸۰). تهیه و تنظیم موسی الرضا باشتنی، مهین فضائلی جوان، عباس کیهانفر؛ زیر نظر محسن ناجی نصرآبادی. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
- کناره‌سری، فاطمه (۱۳۷۷). کتابشناسی رمان و مجموعه‌های داستانی مترجم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مولوی، فرشته (۱۳۷۱). کتابشناسی داستان کوتاه ایران و جهان. تهران: نیلوفر.
- میرحسینی، زهره (۱۳۶۶). سیر موضوعی در داستانهای کودکان و نوجوانان (۱۳۶۵-۱۳۵۷). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

نوابی، داود (۱۳۶۲). تاریخچه ترجمه از فرانسه به فارسی در ایران از آغاز تاکنون. کرمان: داود

نوابی.

لاتین